

## Het *Wandern*-gedicht *Der Lindenbaum* van Br.: Wilhelm Müller

---

### Een onderschat dichter

*Am Brunnen vor dem Tore* was en is bij de West-Europese cultuurmens, een overbekend lied. Het is gebaseerd op 'Der Lindenbaum' uit de gedichtencyclus *Die Winterreise*<sup>1</sup> (1828) van Wilhelm Müller (1794-1827). Franz Schubert zette onder de verkorte noemer *Winterreise* de volledige gedichtencyclus, waaronder dus 'Der Lindenbaum' als kunstliederen op muziek. Philipp Friedrich Silcher (1789-1860), een Duits componist en muziekpedagoog, bewerkte vervolgens de melodie van Schubert tot een volksere versie die al vlug zeer populair werd. Als titel van het lied koos Silcher de eerste vers van het gedicht: *Am Brunnen vor dem Tore*.

Wilhelm Müller werd tijdens zijn leven door veel gevestigde literatoren als een 'een middelmatige dichter' weggezet. Dit denigrerende etiket kwam vooral voort uit het feit dat de toenmalige heersende klasse hem het zwijgen wilde opleggen, met de steun van vele jaloerse tijdgenoten. Müller, als Romantiek dichter, was namelijk een meester in het subtiel uiten van sociale kritiek in zijn geschriften.



Wilhelm Müller, gravure, ca 1820.

©. De Neue Lantbode.

---

<sup>1</sup> MÜLLER, WILHELM, *Sieben und siebenzig Gedichte aus den hinterlassenen Papieren eines reisenden Waldhornisten, Zweites Bändchen*, 1824.

## *Bij de Fontein voor de Poort, daar staat een Lindeboom*

Nu, twee eeuwen later, is de evaluatie van zijn werk geobjectiveerd, en worden zijn talenten erkend. Eén van zijn fervente verdedigers is dr. Maria-Verena Leistner (°1930), historica, schrijfster, publiciste en universitair gastdocente. Zij noemt Muller zonder enige restrictie *Der unterschätzte Dichter*<sup>2</sup>. Ze verwijst daarvoor naar onder andere Müllers *Lieder der Griechen*<sup>3</sup>.

### **Wilhelm Müller**

[Johann Ludwig] Wilhelm Müller zag het levenslicht in Dessau op 7 oktober 1794, als zesde kind van de kleermaker Christian Leopold Müller en zijn vrouw Marie Cellarius. Zijn broers en zussen stierven vroeg, en in 1808 verloor hij ook zijn moeder. Zijn vader, die door langdurige ziekte in financiële problemen kwam, hertrouwde in 1809 met de welvarende weduwe Marie Seelmann-Gödel.

In 1812 begon Wilhelm met de studie filologie in Berlijn, maar in februari 1813 meldde hij zich als vrijwilliger aan bij het Pruisische leger en nam deel aan de bevrijdingsoorlogen tegen Napoleon. In 1814 werd hij tot luitenant benoemd. Vanaf 1816 bezocht hij literaire salons in Berlijn en maakte daar kennis met onder andere de Romantiekers Achim von Arnim, Clemens Brentano, Ludwig Tieck, en met componist Ludwig Berger die vanaf 1816 enkele van Müller's teksten op muziek zette, waaronder het bekende *Die schöne Müllerin.*, dat in 1823 ook door Franz Schubert op muziek werd gezet. In die periodeervaarde hij een onbeantwoorde liefde voor de dichteres Luise Hensel (1798-1876).

In april 1819 werd hij leraar geschiedenis, Latijn en Grieks aan het gymnasium in zijn geboortestad Dessau. In juli 1820 werd Müller toegelaten tot de al in 1741 opgerichte en zeer elitaire

---

<sup>2</sup> *Der Neue Lantbode*, Münzenberg, dd. 25-07-2019.

<sup>3</sup> MÜLLER, WILHELM, *Lieder der Griechen*. 1821. Dessau, 1821-1825.

vrijmetselaarsloge *Minerva zu den drei Palmen* in Leipzig<sup>4</sup>. Hetzelfde jaar nog werd hij door zijn jaargenoot en logebroeder hertog Leopold IV Friedrich von Anhalt-Dessau (1794-1871, tot hertogelijk bibliothecaris benoemd<sup>5</sup>. Door dat alles was hij in staat een huwelijk aan te gaan met Adelheid Basedow, een kleindochter van de beroemde essayist, pedagoog en filosoof Johann Bernhard Basedow (1724-1790). Het echtpaar kreeg twee zonen, wat de jonge vader niet belette om creatief actief te blijven. Zo publiceerde hij in 1821 het eerste deel van zijn bekende dichtbundel *Lieder der Griechen*<sup>6</sup>. Het tweede deel kwam uit in 1822.

### ***Lieder der Griechen***

Het tweede derde kwartaal van de 19<sup>e</sup> eeuw in Europa werden gekenmerkt door natievormingen. Volkeren streefden naar nationale eenheid en autonomie. Griekenland was een van de eerste landen die in 1830 haar onafhankelijkheid van het Ottomaanse Rijk verkreeg. Ook België werd in datzelfde jaar een soeverein land. In 1861 werd Italië een koninkrijk, na een lang proces van eenmaking dat onder de noemer *Risorgimento* bekend. Staat. De Frans-Duitse Oorlog van 1870 tot 1871 resulteerde in het ontstaan van het Duitse Keizerrijk.

De Griekse Onafhankelijkheidsoorlog die in 1821 was aangevat, wekte destijds veel sympathie op in Europa. Ook Lord Byron voelde er zich door aangesproken. Hij schonk aanzienlijke sommen geld aan de Griekse rebellen en gebruikte zijn invloed om de internationale publieke opinie te mobiliseren. In 1823 sloot hij zich aan bij de rebellen in Messolonghi, waar hij overigens op 19 april 1824 overleed.

---

<sup>4</sup> LENNHOFF, EUGEN, POSNER OSKAR & BINDER DIETER, *Internationales Freimaurerlexikon*. München 2003.

<sup>5</sup> De hertog was lid van de Loge Frederik zu den drei Reißbreter in Dessau.

<sup>6</sup> De uitgever was Christian Georg Ackermann in Dessau.

*Bij de Fontein voor de Poort, daar staat een Lindeboom*



*Lord Byron in Albanian Dress*\_olie op doek (fragment), 1813, door Thomas Phillips (1770–1845). © Government Art Collection N° 1976.

De geschriften van Lord Byron en de Griekse Onafhankelijkoorlog hadden Wilhelm Müller rechtstreeks tot de *Lieder der Griechen* geïnspireerd. Hij schreef trouwens ook een essay over zijn idool Lord Byron<sup>7</sup>, dat echter als te politiek ervaren werd en door de diensten van Kanselier Metternich werd gecensureerd.

De ontvangst van *Lieder der Griechen* was overwegend positief, vooral binnen kringen die sympathiseerden met de Griekse vrijheidsstrijd. De gedichten weerspiegelden een idealistisch en romantisch beeld van de strijd voor vrijheid, dat goed bij de gevoelens van veel van zijn Duitstalige tijdgenoten aansloot. De emotionele en patriottische kracht van zijn gedichten sloeg aan bij een breed publiek dat zich steeds meer bewust werd van nationale identiteit en reikte verder dan de loutere Griekse context.

---

<sup>7</sup> MÜLLER, WILHELM, in *Urania*, Taschenbuch, Leipzig, 1822.

## Der Lindenbaum

Zijn misschien wel beroemdste gedicht ‘Der Lindenbaum’ evoceert een heel andere sfeer. Dit gedicht focust meer op een beschrijvende weergave van een situatie, een fontein bij een poort, waardoor het een allegorische of symbolische betekenis heeft die minder direct verbonden is met een oorlogscontext. Wel is er duidelijk een sfeer aanwezig van verlangen en van weemoed. Het werd gepubliceerd in de bundel *Winterreise*. Deze bundel werd voor het eerst gepubliceerd in 1823-1824 als een reeks gedichten en later beroemd gemaakt door Franz Schubert, die, zoals eerder vermeld, de gedichten op muziek zette in zijn liedcyclus ‘Winterreise’ uit 1827. "Der Lindenbaum" is een van de meest geliefde en bekendste liederen uit deze cyclus.



Postkaart met de afbeelding ‘Bij de fontein voor de Poort’, naar een tekening van Hans Baluschek. Uitgegeven in Berlijn-Lichterfelde, 1917.  
(Let op de weggewaaide hoed).

*Bij de Fontein voor de Poort, daar staat een Lindeboom*

Mullers gedicht blijft tot op de dag van vandaag een belangrijk werk binnen de Duitse Romantieke literatuur. Geschreven in een tijd van grote culturele en politieke veranderingen, wist Müller met zijn poëzie de emoties en idealen van de Romantiek perfect te verwoorden. Het gedicht is een ode aan de innerlijke ervaringen die men kan opdoen tijdens lange wandelingen in de natuur, waarbij de fontein symbool staat voor zowel een fysieke rustplaats, als een bron van inspiratie en zelfreflectie.

***De Lindenboom***

*Bij de fontein voor de poort  
Daar staat een lindeboom:  
Ik droomde in zijn schaduw  
Zo menige zoete droom.*

*De lindetakken ritselden.  
Ze leken ze me te sussen  
Met: Kom naar me toe gezelschap,  
Hier zul je kunnen rusten.*

*Ik kerfde in zijn schors  
Menig dierbaar woord;  
In vreugde en verdriet  
Trok hij mij altijd voort.*

*De gure wind die er stond  
Blies pal in mijn gezicht.  
De hoed die ik droeg vloog weg  
Maar ik keek er niet naar om.*

*Ook vandaag moest ik op pad  
Tot heel diep in de nacht.  
En ik deed toen in het donker  
Heel even mijn oogleden dicht.*

*Thans ben ik ettelijke uren  
Verwijderd van die plek.  
Nog steeds hoor ik het ruisen,  
Want zielsrust vond ik er direct<sup>8</sup>.*

Een fontein kan tevens worden geïnterpreteerd als een ontmoetingsplaats voor geliefden, een plek waar emoties worden gedeeld, en waar de sereniteit van de natuur de intensiteit van menselijke gevoelens weerspiegelt. Het gedicht roept beelden op van een tedere, soms melancholische liefde; een stille, geestelijke verbondenheid die typerend is voor heel wat Romantieke literatuur.

---

<sup>8</sup> Vrije vertaling uit het Duits door de auteur van deze bijdrage.

*Bij de Fontein voor de Poort, daar staat een Lindeboom*

Ook de lindeboom is in de Duitse Romantiek een belangrijk en veel gebruikt symbool, dat vaak geassocieerd wordt met liefde, nostalgie en troost. De lindeboom heeft diepe wortels in de West-Europese cultuur en literatuur, en is doordrongen van die symboliek.



Postkaart met het eerste couplet, naar een tekening van Joseph Durst, ca 1900.

In maart 1826 kreeg Wilhelm Müller kinkhoest. Ondanks verschillende kuurverblijven, ondermeer in Františkovy Lázně, waar sinds 1910 zijn monument staat, verslechterde zijn gezondheid gestaag. Hij overleed het jaar daarop aan een hartaanval in zijn geboortestad Dessau. Hij was slechts 32 jaar. Na zijn dood steeg zijn populariteit nog, vooral door de muzikale adaptaties van zijn gedichten die een belangrijke rol in de Europese cultuur bleven spelen. Zo is er, als één van de vele voorbeelden, in Thomas Mann's beroemde Bildungsroman *Der Zauberberg*, het hoofdpersonage Hans Castrop die graag op een grammofoonspeler naar het lied *Am Brunnen vor dem Tore* luistert. De verwijzing naar dat lied gebruikt Mann als metafoor om de innerlijke wereld van de personages en de thematiek van de tijd - vergankelijkheid en nostalgie, - te evoceren.

**Paul de Pessemier 's Gravendries**